

**SPECIÁLIS FIATAL CSOPORTOK JELENLÉTE ÉS
KÖZÖSSÉGI DILEMMÁI AZ OKTATÁSI
INTÉZMÉNYEKBEN**
**THE PRESENCE AND COMMUNITY DILEMMAS OF
SPECIFIC YOUTH GROUPS IN EDUCATIONAL
INSTITUTIONS**

Ildikó LAKI¹

ABSTRACT

People with disabilities or special needs are among the most prominent and pressing social issues of the 21st century. Young people with disabilities face a range of social issues and challenges that affect their quality of life, social inclusion and their future opportunities. These challenges stem not only from physical barriers, but also from societal attitudes, community structures and stereotypes about people with disabilities. This summary aims to present the current situation of young people in higher education and their institutional opportunities. In particular, in addition to figures and assessments, other key issues related to the field, such as access to education, educational aspects of labour market integration and the scope of social obstacles, are also highlighted.

KEYWORDS

disability, special needs, education, integration and inclusion, social acceptance,

BEVEZETŐ

„A világ – ahogyan az iskola is – elég nagy ahhoz, hogy mindenféle ember beleférjen, csak el kell felejtenünk a külső elvárásokat, és hagyni a másikat annak lenni, ami. Az iskolába nemcsak azért kell járnunk, hogy egy bizonyos mennyiségű adat- és információhalmazt beleverjenek a fejünkbe, hanem a tantárgytartalmak mellett számtalan készségünk, képességünk fejlődik az évek alatt. Ezt szem előtt tartva könnyen láthatjuk, hogy az emberi különféleség ezt segíti elő.” (Magyar Szó)

Az esélyegyenlőség alapja a diszkriminációmentesség, azaz meghatározott tulajdonság miatt senkit nem érhet hátrány. Ezen felül, elő kell segíteni, hogy javuljon az esélyegyenlőtlenséggel küzdő célcsoportba tartozók lehetősége a munkavállalásra, és egyáltalán a normális életre. Az esélyegyenlőség mindannyiunk számára fontos érték! Segít elérni azt a célunkat, hogy mindenkinek esélye legyen a munkavállalásra, karrierre, minőségi szolgáltatásokra, függetlenül attól, hogy nő vagy férfi, egészséges vagy fogyatékossgal él, hogy milyen a származása vagy az anyagi helyzete. A diszkrimináció tilalma önmagában nem oldja meg a problémákat, azaz nem szünteti meg a létező egyenlőtlenségeket, ezért van szükség esélyegyenlőségi politikára. Az egyenlő bánásmóddal szemben az esélyegyenlőségi politika azt kívánja meg, hogy a diszkriminációtíltalmának betartásán túl erőfeszítéseket tegyenek a nők, a romák, a fogyatékossgal élők, stb., azaz az érintett célcsoportok esélyegyenlőségének javítása

¹ Laki Ildikó, Milton Friedman Egyetem, Nemzetközi és Politikatudományi Tanszék, laki.ildiko@uni-milton.hu

érdekében. Az esélyegyenlőségi politika nem esik egybe az egyenlő bánásmód biztosításával: mindazon jogi és nem jogi eszközöket jelenti, amelyek azt a célt szolgálják, hogy mindenki egyenlő eséllyel érvényesülhessen az élet legkülönbözőbb területein (oktatás, egészségügy, munkaerőpiac, szociális biztonság stb.), de legalábbis csökkenjenek az érintett célcsoportokat érő hátrányok. Másképp fogalmazva: tiszteletben kell tartani a diszkrimináció tilalmát és elő kell mozdítani az érintett hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségét.

Az esélyegyenlőség egy olyan általános alapelvként is felfogható, amelynek leglényegesebb szempontjai az Európai Közösség alapító egyezményének 6. cikkelyében (tilalom nemzeti hovatartozás miatti diszkriminációról) valamint a 119. cikkelyében (a nők és férfiak egyenlő bérezése) vannak lefektetve. Ezek az alelvek minden területen alkalmazandók, különös tekintettel a gazdasági, társadalmi, kulturális és családi életre. Ahhoz, hogy az esélyegyenlőség elve a gyakorlatban is érvényesülhessen, szükség lehet ún. pozitív megkülönböztető intézkedésekre is. Az Amszterdami Szerződés, mely az európai integráció alapvető szerződéseinek egyike, 1999. május elsején történő hatálybalépésével egy új, a diszkrimináció tilalmáról szóló 6/A. cikkely erősíti meg az esélyegyenlőség elvét. Ezen új cikkely célja, hogy a Tanács megtehesse a szükséges intézkedéseket mindennemű, a nembeli, a faji, az etnikai hovatartozáson, a koron, a vallási, a lelkiismereti, és a szexuális érdeklődésen alapuló diszkrimináció leküzdése érdekében.

A jelen tanulmány az esélyegyenlőség és fogyatékosággal élők jegyében szándékozik összefoglalni, illetve áttekinteni a felsőoktatásban jelenlévő fogyatékosággal élő hallgatók oktatási kérdéseit. Ez napjainkban különösen fontos szerepet kap, hiszen egyre nagyobb számban jelennek meg az érintettek az oktatás különböző szinterein, így a vizsgált felsőoktatási területen is.

A fogyatékosággal élők helyzete a mai társadalomban egy összetett téma, amelyhez sokféle megközelítés és megértés szükséges. A társadalom fejlődése, beleértve az oktatási, szociális és technológiai rendszerek fejlődését is, jelentős hatással van arra, hogy a fogyatékosággal élő emberek hogyan tudnak részt venni a mindennapi életben.

A speciális igényű fiatalok integrációja különösen fontos, mivel életük ezen szakaszában (14-25 év) alapvető szociális készségeket, iskolai tudást és szakmai tapasztalatokat szereznek, amelyek meghatározzák jövőbeli lehetőségeiket. A felsőoktatásba kerülve azonban már egyfajta szűkített tér jelenik meg életükben, mely az életminőségüket alapjaiban változtatja, alakítja tovább. Ezért is fontos a társadalmi integráció megvalósulása és az egyéni életutak segítése.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A tanulmány alapját a speciális célcsoport, azaz a fogyatékosággal élő felsőoktatásban jelenlévő fiatalok élethelyzetére fókuszáló hazai és nemzetközi tanulmányok adják. A fogyatékosággal élő emberek, köztük a fiatalok, fiatal felnőttek helyzete mindenféleképpen figyelemre méltó kohorszot alkot, hiszen a jövő társadalomépítői, munkaerő-piaci szereplői ők lesznek. Amennyiben a megadott téma szempontjából vizsgáljuk, úgy pedig még inkább az építőkövek tartalmát kell erősítenünk, hiszen ha minél több fogyatékosággal élő fiatal, fiatal felnőtt jelenik meg a felsőoktatásban, majd ezt követően a munkaerőpiacon, annál inkább látható válik a társadalmi mobilitás, a Karl Popper elveire épülő „Nyitott társadalom” modellje.

Ilyen alapot jelentett a Mikrocenzus 2016. „A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői” című KSH kiadvány (KSH, 2018), az Összefoglaló a KÓTE

közgyűlés napirendi pontjához – című „Speciális szükségletű hallgatók a felsőoktatási intézményekben” belső használatú szakmai anyag (2024).

A fogyatékosági jogszabályok magyarországi jogi kereteinek rövid áttekintése

Magyarországon 1998-ig nem létezett a fogyatékosággal élő személyek jogait összefoglaló törvény. 1998-ban úttörő jelentőségű esélyegyenlőségi törvényt fogadtak el (1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségéről), amelynek célja a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének biztosítása volt. A törvény a fogyatékoságot nem a csökkent munkaképesség vagy a társadalmi részvétel korlátozásaként határozza meg, hanem olyan feltételként ismeri el, amely akadályozza társadalmi befogadásukat. A fogyatékosággal élő személyek jogait azonban nem mindig lehet érvényesíteni, mivel a fogyatékosággal élő személyeknek nyújtandó szolgáltatások gyakran nem érhetőek el, túl drágák és csak rájuk korlátozódnak. Ezenkívül a kultúra, a társadalmi attitűdök, a szocializáció és a tolerancia is befolyásolja a jogok érvényesítését. Az európai szintű jogharmonizáció érdekében fogadták el az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényt, amely nemcsak a fogyatékosággal élő személyek jogainak védelmét szolgálja, hanem azért is, hogy egyenlő bánásmódot biztosítson minden magánszemély és azok csoportjai számára.

A fogyatékosággal élő fiatalok oktatáshoz és felsőoktatáshoz való hozzáférése

A 2000-es évek után Magyarországon egyre nagyobb hangsúlyt kap a méltányosság elve, annak ellenére, hogy Magyarország e tekintetben "a lánc leggyengébb láncszeme" az Európai Unió tagállamainak.

A fejlett társadalmakban az oktatás a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésének fő eszköze. Számos nemzetközi egyezmény és regionális dokumentum rendelkezik arról, hogy mindenkinek veleszületett joga van az oktatáshoz. Itt szükséges megemlíteni az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát – amely első ízben rögzíti, hogy az emberi jogok alapvető normák –, amelynek 26. cikkének (1) bekezdése kimondja: "Mindenkinek joga van az oktatáshoz. Az oktatásnak ingyenesnek kell lennie, legalább az elemi és alapvető szakaszokban. Az elemi oktatás kötelező. A műszaki és szakmai oktatást általánosan elérhetővé kell tenni, a felsőoktatást pedig érdemei alapján mindenki számára egyformán hozzáférhetővé kell tenni." Hasonló érzést tükröz Magyarország Alaptörvényének 11. cikke is" (Méltányosság az oktatásban, 2016.).

A felsőoktatásban a méltányosság elve azt jelenti, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani azokra a hallgatókra, akik korlátozottan férnek hozzá a felsőoktatáshoz, és korlátozottak a lehetőségeik tanulmányaik sikeres befejezésére.

Az OECD 2008-ban a következőképpen határozta meg a méltányosságot az oktatásban:

"Az oktatásban a méltányosságnak két dimenziója van. Az első a *méltányosság*, ami alapvetően annak biztosítását jelenti, hogy a személyes és társadalmi körülmények – például a nem, a társadalmi-gazdasági helyzet vagy az etnikai származás – ne akadályozzák az oktatási potenciál elérését. A második a *befogadás*, más szóval az oktatás alapvető minimális szintjének biztosítása mindenki számára – például az, hogy mindenki tudjon olvasni, írni és egyszerű számolást végezni" (OECD, 2008)

A felsőoktatásban a méltányosságot kissé eltérően értelmezik. Ennek megfelelően a méltányos felsőoktatási rendszerek biztosítják, hogy a felsőoktatáshoz való hozzáférés, a felsőoktatásban

való részvétel és az eredmények kizárólag az egyén veleszületett képességein és tanulmányi erőfeszítésein alapuljanak. Biztosítják továbbá, hogy a felsőoktatási oktatási potenciál elérése ne személyes és társadalmi körülmények eredménye legyen. A személyes és társadalmi körülmények közé tartozhat többek között az életkor, az etnikai származás vagy a csoporthoz tartozó tagok közös jellemzője, például a fogyatékoság.

A fogyatékosággal élő diákok csoportja országonként eltérő, attól függően, hogy az adott ország mit tekint fogyatékoságnak. Németországban a fogyatékosággal élő hallgatók legnagyobb aránya a felsőoktatásban a krónikus betegségben szenvedők köre, Nagy-Britanniában pedig a rejtett fogyatékosággal élő hallgatók jelennek meg legnagyobb számban. A fogyatékosággal élő hallgatók száma összességében az 1990-es évek óta fokozatosan növekszik az Európai Unióban, de továbbra is azt mondhatjuk, hogy alulreprezentáltak.

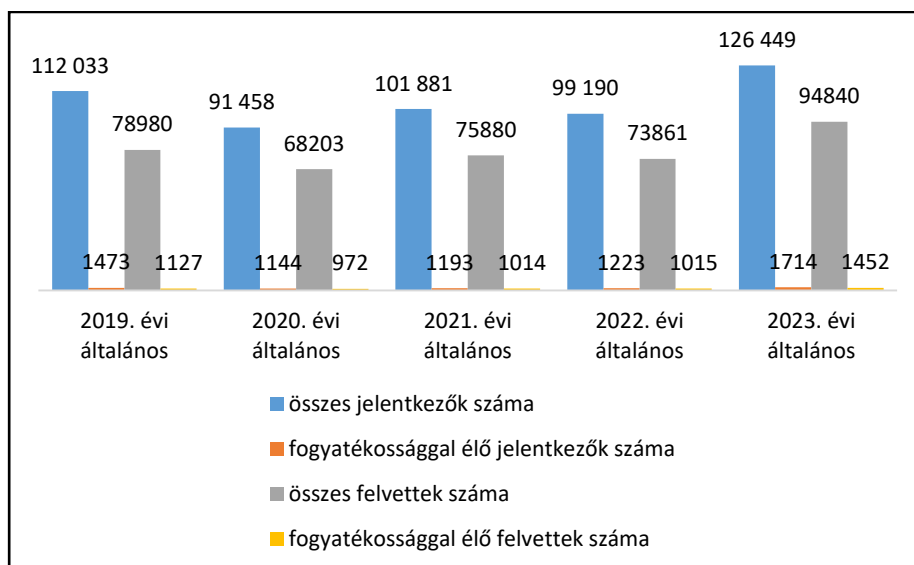
Felsőoktatás és a fogyatékosággal élő hallgatók

A felsőoktatásban jelenlévő fogyatékosággal élő fiatalok esetében a társadalmi esélyegyenlőség elősegítése kiemelten fontos. mindemellett a megfelelő oktatáshoz és támogató szolgáltatásokhoz is. A fizikai akadályoktól kezdve a megfelelő eszközök hiányáig, valamint a társadalmi hozzáállásig sokféle tényező befolyásolja az egyetemi életüket, a tanulmányaik sikerességüket, az inkluzív felsőoktatás megvalósítását egyaránt. Az oktatás további akadálymentes tanulási környezet biztosítását, az egyéni igényekre szabott támogatást, valamint a befogadó közösség kialakítását követeli meg.

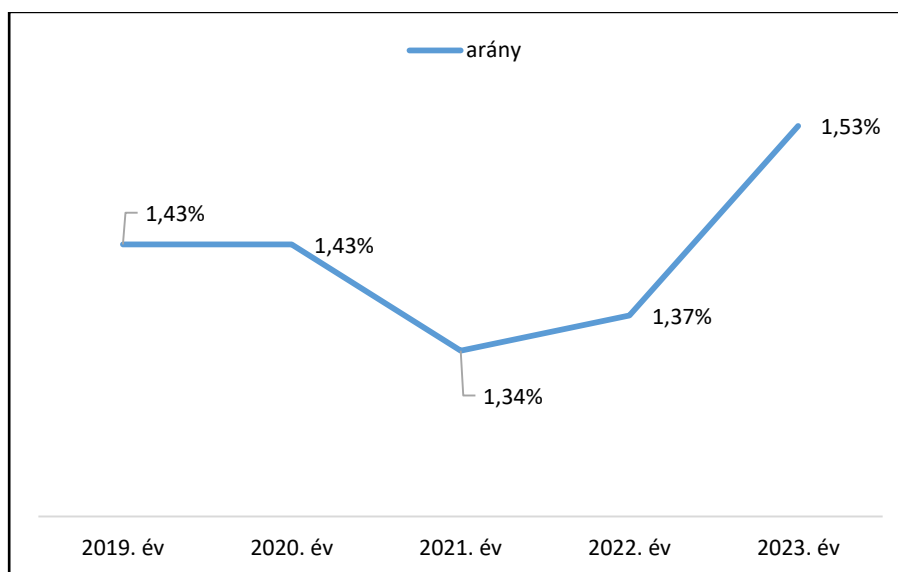
A 2023. évi általános felsőoktatási felvételi eljárásig előnyben részesítés jogcímen a fogyatékosággal élő jelentkezőt a felvételi eljárás során többletpont illette meg minden alapképzési- és mesterképzési szakon, egységes osztatlan képzésben, illetve felsőoktatási szakképzésben egyaránt.

A 2020. évi számokat befolyásolhatta, hogy ettől az évtől kezdve kötelező lett az emelt szintű érettségi a felvételi jelentkezéshez.

Az alábbi táblázatból jól látható, hogy 2019-2023. év között hogyan alakul a felsőoktatásba jelentkező és felvett, valamint a fogyatékosággal/speciális igényekkel élő jelentkező és felvett hallgatók száma. Összességében elmondható, hogy 2019 és 2023 között 1,34 és 1,53% között mozgott a speciális igényű hallgatók száma a felsőoktatásban, ami igen alacsonynak tekinthető az összfelvettek arányához képest.

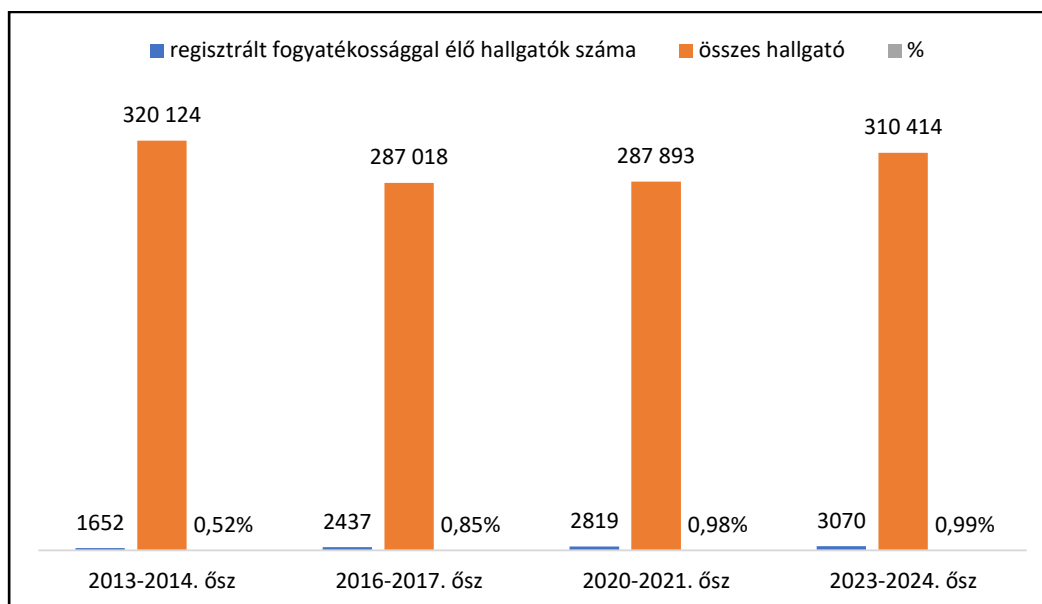
1. ábra: A felsőoktatásba jelentkező és felvett, valamint a fogyatékossgal/speciális igényekkel élő jelentkező és felvett hallgatók száma (2019-2023. év között)
Forrás: KÖTE belső anyag, 2024.

2. ábra: A felsőoktatásba felvett fogyatékossgal/speciális igényekkel élő jelentkezők számaránya az összhallgatókhoz képest száma (2019-2023. év között)
Forrás: KÖTE belső anyag, 2024.

A statisztikában szereplő létszámnál azonban valószínű, hogy magasabb a speciális hallgatók száma, mivel a Felsőoktatási Információs Rendszerben csak azok az érintett hallgatók jelennek meg, akik regisztráltak.

A regisztráció hiányának feltételezett okai lehetnek, így a pozitív megkülönböztetés kérdése vagy a fogyatékossgal felvállalása, amely esetén hátrány, illetve negatív vélekedés jelenik meg az érintettséggel összefüggésben, legyen az hallgató vagy oktató.

3. ábra: Regisztrált fogyatékossgal élő hallgatók aránya (2013-2024. év között)
Forrás: KÓTE belső anyag, 2024.

Kihívások a felsőoktatásban

A felsőoktatásba bekerülő hallgatók számos kihívással szembesülnek tanulmányaik során. Ilyennek tekinthetők egyfelől a fizikai akadályok körével. Az egyetemi kampuszok gyakran nem teljesen akadálymentesek, ami nehézséget okozhat a mozgásukban korlátozott fiatalok számára az intézményen belüli közlekedés, a lépcsők, a keskeny ajtók, az akadálymentes mellékhelyiségek hiánya.

A tananyagok, tanulmányok segítségével fontossá válhat a digitális hozzáférés és akadálymentes technológia is. A digitális hozzáférés különösen fontos lehet a hallgatók számára, hiszen nagymértékben segíti őket a tananyaghoz való egyenlő hozzáférésüket, a folyamatos tudás elsajátításában való segítségnyújtásukat. A fogyatékossgal élő hallgatók szempontjából nem hagyható figyelmen kívül az intézmény **pszichológiai támogatása és társadalmi elfogadása**. A fogyatékossgal élő hallgatók esetében gyakran előfordulhatnak pszichológiai kihívások, például szorongás vagy elszigeteltség érzése. Fontos, hogy az egyetemek megfelelő mentálhigiénés szolgáltatásokat biztosítsanak számukra, és támogassák őket a társadalmi beilleszkedésben. Az egyetemek szerepe továbbra is – az oktatási egységek utolsó bástyájaként - az inkluzív és elfogadó légkör megteremtése.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

Az összefoglaló munka alapja az irodalmak szintetizálásából készült. Számos kiváló nemzetközi és hazai kiadvány foglalkozik ma már a fogyatékossgal, azonban a felsőoktatásban résztvevő érintettekkel kevésbé. Így a szerző számára komoly kihívást jelentett azon elméleti dokumentumok megismerése, feldolgozása, melynek beépítése elengedhetetlen volt a téma áttekintése szempontjából. Az elméleti egység mellett kiemelt hangsúly az adatokra, azok értékelésére helyeződött. A munka magyarországi vonatkozású, a nemzetközi kitekintésre jelen pillanatban nem került figyelem. Azonban a téma átgondolásához fontos szempont volt a nemzetközi – OECD – adatok megtekintése, értékelése.

EREDMÉNYEK

A speciális szükségletű fiatalok megjelenése a felsőoktatásban az ezredforduló környékére datálható. A 29/2002. OM rendelet szabályozta a felsőoktatási intézményekbe felvételre jelentkezők körét, és értelmezte a fogyatékossgal élő hallgatók kategóriáját is. Hangsúlyt helyezett a fogyatékkal élő felvettek jogainak érvényesítésére, meghatározta a fogyatékosügyi koordinátorok szerepét. A 2005. évi CXXXIX. Törvény 147.§ 8. pontja szabályozza a felvehető fogyatékosok körét. A törvény értelmében a felsőoktatásba léphetnek – megfelelő eredmények alapján – a mozgássérült, a hallássérült, a látássérült, a súlyosan beszédhibás, a diszlexiás, a diszgráfiás, a diszkalkúliás és az autista hallgatók. (Kiss, 2014)

Több mint 20 éve tehát egy komoly ívet futott be a fogyatékossgal élő fiatalok oktatási státusa, lehetőségeiknek a köre. Bár még ma is igen alacsony számban vannak jelen a felsőoktatás falai között, mégis elmondható, hogy a hazai felsőoktatásban bekövetkezett változások jelentős integrációs stratégiát alakítottak ki a felsőoktatás falai között, ezáltal a speciális szükségletű hallgatók is magasabb iskolai végzettséget, valamint tudást szerezhhetnek a jövőben.

Az elméleti és gyakorlati összefoglalások alapján elmondhatjuk tehát, hogy a nemzetközi eredményeket bár nem érve el, a magyarországi előrelépések eredményesnek tekinthetők.

ÖSSZEFOGLALÁS

A speciális szükségletű fiatalok részvétele a felsőoktatásban alapvető az esélyegyenlőség, a társadalmi befogadás és a fenntartható társadalom irányába. Számukra a továbbtanulás nemcsak az egyéni fejlődés lehetőségét nyújtja, hanem az aktív társadalmi részvétel és a munkaerőpiaci integráció eszköze is lehet. Ahhoz azonban, hogy egyenlő esélyekkel tanulhassanak, szükség van az akadálymentes oktatási környezetre és a megfelelő támogatási rendszerekre.

Az egyetemi közösség számára viszont fontos, hogy e hallgatók ne csak fizikai, de társadalmi értelemben is elérhető helyet kapjanak: mi magunk is elismerjük és értékeljük, hogy a különbözőségek és az egyedi látásmódok gazdagítják a közösséget. Az inkluzív felsőoktatás támogatásával személyes céljaik és ambícióik valóra váltása mellett, egy igazságosabb, sokszínűbb társadalmat is építünk, ahol mindenki egyaránt részesül a közös lehetőségekből és előnyökből.

BEFEJEZÉS

A fogyatékossgal eredendően sokszínű – ez egy olyan kategória, amely minden nemből, fajból, kultúrából, szexuális irányultságból, földrajzi régióból, korcsoportból és társadalmi-gazdasági szintől származó embert magában foglal. Ez is egy olyan csoport, amelyhez mindannyian bármikor tartozhatunk. Egy befogadó és támogatott felsőoktatási környezet lehetővé teszi a fogyatékossgal élő fiatalok számára, hogy kibontakoztathassák képességeiket, és így teljes mértékben részt vehessenek a társadalomban. Az inkluzív felsőoktatás nemcsak a hallgatóknak kedvez, hanem az egyetemi közösséget is gazdagítja, hiszen hozzájárul a sokszínű, elfogadó és nyitott közeg kialakításához, ami hosszú távon is fenntartható társadalmi fejlődést eredményez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Weboldal

Disability in Higher Education. In. OECD. (2003). <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264105072-en.pdf?expires=1731453243&id=id&accname=guest&checksum=5489529AC2900778DFC49A139A1DBDB8>

Kiss László (2014). Fogyatékkal élő és krónikus beteg hallgatók a felsőoktatásban. Felsőoktatási Műhely. https://epa.oszk.hu/04600/04613/00026/pdf/EPA04613_felsooktatasi_muhely_2014_01_117-128.pdf

Méltányosság az oktatásban. Infojegyzet. (2016) https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_40_meltanyossag_az_oktatasban.pdf/c45b465c-c5b4-4afa-a782-d682a36b8d52

Mikrocenzus 2016. A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői. KSH, 2018. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_8.pdf

OECD Annual Report 2008. OECD. (2008) [Annual Report 2008.indb](#)

Összefoglaló a KÓTE közgyűlés napirendi pontjához – című „Speciális szükségletű hallgatók a felsőoktatási intézményekben” belső használatú szakmai anyag (2024). kézirat